

ՀԱՏՈՐ ԵԱ

1893

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ Ս. ՍԵՂԲԵՍՏՐՈՍԻ

ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԵԱՄԲ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԵՒ ՅՈՒՆԱՐԷՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆՑ

(Shu j'ez 497)

Սեղբեստրոս ասէ. Եւ մեզ մի է
Աստուած Հայր, յորմէ Որդի ճա-
նաչի, և Հոգի՝ Սուրբ է նշանն ի
Եւ-ջէնէ. զի բանիւ Տեառն երկինք
և երկիր հաստատեցաւ, և Հոգւով
բերանո(յ) նորա ամենայն զաւու-
թիւնք նորա, ասէ մարգարէն. Եւ
յո՛վ ասաց. Եկայք արասցուք զմարդ

Σολβεστρος ἔφη. ἡμεῖς ἓνα Θεὸν
καὶ σέβομεν, καὶ ὁμολογοῦμεν· ἀλλὰ
οὐκ οὕτως ἔρημον αὐτοῦ τὴν θεότη-
τα φαμέν, ὥστε μὴ ἔχειν ἀγαλλίασιν
Υἱοῦ. Υἱὸν δὲ αὐτοῦ τοῦτον λέγομεν
περὶ οὗ ὁ προφητὴς ὁ ὑμέτερος εἶπεν,
Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώ-
θησαν. Πνεῦμα δὲ τοῦτο φαμέν, περὶ

1. Այս բացատրութիւնս, իսկ իսկ իջ պահ-
սի յունարէնի մէջ: Արդ զիտեղու ենք, որ այս
իսկ Սպանիայէն անցաւ առ Գոյնս և Լատինս,
և թէ զարուն հագին ուրիշն ընդհանրացաւ:
Առ շոքս յամին 862-870, այս բնք է Շե-
բակիանու Բ ժողովքով սահմանեցաւ: Զոր ա-
յս յամին 1251 նորոգեց Սեպոյ ժողովք: Այս
բանիս յայտնապէս իջ վկային նաեւ Կիրակոս
և Վարդան պատմիչք: Ուրիշն պէտք է որ
Սեղբեստրոսի Վարսոց նոյ թարգմանիչն ևս
արդ ժամանակէն վերջ, և ոչ բնաւ յառաջ
ծաղկած ըլլաւ:

ըստ պատկերի մերում. ո՞չ ապաքէն
առ հաւասարս, Եւ առ հրեշտակս որ
պէս կարծես, զի արար գհեշտակս
իւր հոգիս, և զպաշտանեայս իւր
հրով. իսկ ցՈրդին ասէ. Որդի իմ ես
դու, և ես այսաւր ծնա(յ) զքեզ: Եւ
զարձեալ. Ես եղէց նմա հայր և նա
եղիցի իմ որդի, Եւ զարձեալ. Ած
զքեզ Աստուած՝ Աստուած քո: Եւ
զարձեալ. Այսաց Տէր ցՏէր իմ, նիստ
ընդ աջն իմմէ. զի զայս ամենայն 'ի
վերա(յ) Որդւո(յ) իմասցիս զասա-
ցեալ առ 'ի յ)Աստուծոյ:

Եւ ¹ 'ի սկզբանցս Հոգի Աստուծոյ շրջէր 'ի վերայ Կուրց, և յաւրինէր զարարածս, Եւ դարձեալ Հեղից յոգւ(ւ)ոյ իմմէ 'ի վերա(յ) ամենայն մարմնո(յ), և մարգարէսացին ուստեիք ձեր և դասեիք ձեր: Եւ դարձեալ. Տէր Տէր առաքեաց և Հոգի Նորա, որ է Հայր և Որդի և Հոգի Սուրբ, որ առաքեցին զմարգարէսն: Եւ դարձեալ. Հոգի քո բարի առաջնորդեսցես ինձ: Եւ դարձեալ. Մի՛ ընդհնուր դիս Տէր յերեսաց լոց, և գՀոգի քո սուրբ մի՛ Հա-

οὐ δ' αὐτός προφήτης εἶπεν; Καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. Ἰδὼν ἐκεῖνον λέγομεν, πρὸς ὃν διὰ τοῦ προφήτου ὁ Πατὴρ βοᾷ, λέγων, Υἱὸς μου εἰ σὺ ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Θεὸς δὲ χθὲς καὶ σήμερον ὁρισμὸν οὐκ ἔχει, ἐπειδὴ ὑπὲρ χρόνον ἐστίν. ἀναρχος οὖν ὑπάρχων, ἀνάρχως καὶ πατὴρ ἐστίν. ἐπεὶ, τίς εἶπεν, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν, εἰ γὰρ εἶπεν. Ποιήσω ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἐμὴν, ἐνόμισεν ἂν τις ἐνὸς προσώπου ἱχθυήσιν. νῦν δὲ λέγων, Κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν, σαφῶς καὶ τὸν Ἰδὼν, καὶ τὴν ἰσότητά ἐσήμανεν. οὐδὲ γὰρ μείζον τι προσλαβεῖν δύναται, ἐπειδὴ ἡλικίας προσθήκην οὐκ οἶδεν· μείωσιν πάλιν οὐ δέχεται, διὰ τὸ μὴ ἐνδέχεσθαι αὐτὸν αὐξήσιν τινα προσλαμβάνειν.

Ἰωνᾶς Ῥαββὴς εἶπεν, ἀνθρωπίνῳ
λογισμῷ οὐκ ἔστιν δεκτέα ἡ πίστις.
ποῦον γὰρ Θεὸν συμβουλευέει οὗτος
πιστευθῆναι ὃν καὶ Πατέρα, καὶ Υἱόν,
καὶ ἅγιον Πνεῦμα δμολογεῖ.

ΣΙλβεστρος ἔφη, Ὅταν ἀναγνῶς ἐν ταῖς σαῖς βίβλοις, περὶ μὲν τοῦ Πατρὸς, ἡνίκα λέγει περὶ τοῦ Υἱοῦ, Υἱός μου εἰ σύ. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ, Αὐτός ἐπικαλέσεται με, Πατὴρ μου εἰ σύ, τότε ἔσθι σαφῶς τὸ λεγόμενον, καὶ οὐδέν ξένον περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος υπολάβεις λέξειν ἡμᾶς. περὶ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀκουε τοῦ προφήτου πάλιν τοῦ σου εὐχομένου, καὶ λέγοντος, Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀ-

4. Այս տեղ հայը շնչելով Յոնաս բարուն,
այ անունը, խառն 'ի խառն մէջ կը բերե-
անոր խօսքերը՝ Սեդեքուտորոսի խօսից կեռ,
միշտ սպաստախար վարունելով քնադրի կեռ :

ներ յինէն: Եւ բարգումք են ասացեալք
'ի մարգարէից յաղագս Որդւոյ և
Հոգ(ւ)ոյ Սրբոյ զաւրուծեան և աս-
տուածութեան, ելի՜ 1 Էմբոյ լսել և խ-
նալ ընդ Հարս Դաւորեալ և Բաւարեալ
դէ աստուածութեան: Եւ շէ ասէ Դէ Ե
Արարած, և այլ ո՛ր լիք Բայ յինէն,
շիրտէ ու բաժանէ և շէ Դէ աստուածու-
թեան: Բայ յինէն ասելով որ Ե Էմբոյ
անշէման: Եւ այս շէ Դէ աստուածու-
թեան խո՛ստէ, և ու շիրտէ Դարանէ
Էմբոյ շէ Դէ Սրբոյ աստուածութեան,
որդէ ու բաժան, այլ Դէ Արարած Եր-
բորտութեան ասելով:

Կոստանդինոս ասէ. Աբանչա-
նամ ընդ Երբայցեալ, յերեանց
գրոցն յաղթահարեալք. և ճշմար-
տեալ բանի ցուցաւ 'ի մարգարէիցն,
Որդ(ւ)ոյ և Հոգւոյ Սրբոյ(յ) աստուա-
ծութիւնն գործակից և փառակից.
արդ զԷնչ ունիք ասել: Յովնաս 2 և
Գորգորիս ասեն. Տեսք որ յաւե-
տարանն գրեցան զճնունդն 'ի Մ-
բիմ(յ) 'ի Բեթղէմ 3, և անեալ Հասա-
կաւ և Իմաստութեամբ, և փորձեցաւ
'ի աստանայէ, և յետ այսորիկ մաս-
նեալ և վաճառեալ, յիւր իսկ աշա-
կերտէն 1. արծաթու. քարշեալ, խա-
շեալ և մեռեալ և բեռեալ, որ և փը-
շով պսակեցաւ, և զբազմ լեղեաւ
արբեալ, և մեռեալ և թաղեալ. և
թաղումն անարգան կալեալ. շէ Եր-
այս Արարածոյ իմացոս:

1. Այս յաւելուածս՝ Գրեգորի վարդապե-
տութեան (տես Աղաթ. Վննա 1862.) 530
և 531 էջերու ազատ յառաջերութիւն մ'է:

2. Ա. և Գ. օրինակք ևս այսպէս ունին, որ
յունիկ մէջ չկայ յայսմ առիւթով: Գուն. Ան-
յան ց—Պատմ տառադարձելով: չէ ըստ նախ-
նեաց, այլ յետին ժամանակաց աղաւաղու-
թիւն:

3. Ա. և Գ. օրինակք Բեթղէմ կը գրեն:

չիւն մի անտանէլիս Էմբոյ՝ և Էմ-
լոն քոքիտի լեցոնա, Սնեւմա քար
Էմբոյ Էջելուստա. և Էթերոն քոքի-
տի լեցոնա. Կալ Էմ Սնեւմա տոս
տոմատոս Էմբոյ, քաճա Էմ Էմբոյս Էմ-
տոն, տուէստի տոն Էմբոյն.

Κωνσταντίνος Αδγουστος λέγει,
Θαυμάζω τῶν Ἰουδαίων τὸ ἀνείσχυ-
τον ἀπὸ πασῶν γὰρ τῶν οἰκείων γρα-
φῶν πολυτρόπως ἡττημένοι, ἀκμὴν
θέλουσι κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπιζη-
τεῖν. ὅθεν ἐπειδὴ περὶ τοῦ Πατρὸς
καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύμα-
τος τὸ ἱκανὸν λέγομεν, εἴ τινα ἄλλα
εἰσὶν δεκτέα προσφερέσθωσαν. Γοθο-
λίας εἶπεν, Ἡμεῖς περὶ ἐκείνου λέγο-
μεν τοῦ τεχθέντος ¹, καὶ ἐν τοῖς εὐ-
αγγελίοις αὐτοῦ ἀναγεγραμμένου ἡθ-
υξήκεναι τε ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ πειρα-
σθέντα παρὰ τοῦ διαβόλου· μετὰ ταῦ-
τα πρᾶθέντα παρὰ τοῦ οἰκείου μαθη-
τοῦ προδοθέντα, κρατηθέντα, φραγε-
λωθέντα, χολῇ σὺν ὀξεί ποτισθέντα,
ἀκάνθαις στεφανωθέντα, γυμνοθέντα
καὶ τῆς ἐσθῆτος αὐτοῦ ἐν κλήρῳ δο-
θείσης· ἐπὶ σταυροῦ πηγέντα, ἀποθα-
νόντα, καὶ ταφέντα.

1. Մարիամ և Բեթղէմ անուանք յա-
նարէնի մէջ կը պահուին օ հոռեալար կամ Էմ
Բարգմանչէն Երբարտեալ Էմ, և Էմբոյ Էմբոյ
Բարգմանչէն Էմբոյս Էմբոյս Էմ, որ մեծապէս
կը տարբերէ Էմբոյս Էմբոյս Էմբոյս Էմբոյս
մաղարիկեան օրինակէն:

զկանխատաց մարդարէիցն, որ վասն
Քրիստոսի կատարեցան 'ի փրկու-
թիւն մեր:

Յո՛ւնաս աւէ. Ամենայն որ միան-
գամայն ասացան 'ի Սեղերեստրոսէ,
ասացեալ են ('ի) սուրբ մարգարէիցն,
ճշմարիտ է, և չէ սուտ. (բայց) ոչ
վասն Քրիստոսի, այլ վասն այլո(յ)
ուրուք. Թէպէտ և ոչ կարեմք յան-
դիման կացուցանել ըստ ժամանակի
իրաջ:

Սեղբեստրոս ասէ. Ապա հարկ է
զամենայն գիրս ճմարտել, զոր ճմա-
րիտ ասացեր զասացեալսն 'ի մար-
գարէիցն 1:

στον ἄπερ προλεχθέντα, καὶ κατὰ
τάξιν ἐν τῷ Χριστῷ ἐπληρώθη. ὅθεν
εἰ εἰσὶν ἕτερα τινὰ προσφερέσθωσαν·
δεῖ γὰρ καὶ ταῦτα δικαίως καὶ κατὰ
λόγον ἐκδεδλῆσθαι.

Αὐτὸν λέγει· Πάντα τὰ περὶ οἴου-
δήποτε ἀγίου προφητευθέντα δικαίᾳ
ὑποθέσει ἐκτεθῆναι ὀφείλει· τοῦτο δὲ
μάλιστα, προειρησθαι δεῖξάτω περὶ
αὐτοῦ, τὸ πειρασθῆναι, καὶ κρατηθῆ-
ναι, καὶ ὕβρεσιν ἐμπαιχθῆναι· ἔπειτα
σταυρωθῆναι, καὶ ταφῇ παραδοθῆ-
ναι.

Σίλβεστρος ἔφη, Οὐκοῦν ἀνάγκη
ἐστὶν πάσας σοι τὰς γραφὰς ἐκδέσ-
θαι ὅθεν πρῶτον ὁμολόγησαν σὰς εἶ-
ναι τὰς γραφὰς, καὶ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς
εἶναι σκολιόν.

Αὐτὸν εἶπεν, Τὰ παρὰ τῶν προφη-
τῶν λεγθέντα, ἀληθῆ εἶναι πάντες
ὁμολογοῦσιν· ἀλλὰ τὰ πρὸς ἄλλους εἰ-
ρημένα, ἄλλους πεπονθέναι ᾤξῃ. Σίλ-
βεστρος εἶπεν, Οὐκοῦν δίδως ἄλλον τι-
να παρὰ παρθένου συλληφθέντα καὶ
τεχθέντα· δίδως ἄλλον τινα πάντα τὰ
ἔθνη ἐπὶ τὴν νόμον τὴν ἰδίαν ἀγαγόν-
τα. δίδως ἄλλον τινα ποτὲ χολὴν τρα-
φέντα, καὶ ἕξος ποτισθέντα, καὶ σταυ-
ρωθέντα, καὶ θανόντα, καὶ ταφέντα.

4. Առկեն վերջ եկող պարբերութեանց մէջ
կայն ըստբողոքին անմահաց կը թաքցնուի յաւ-
նին, զի վերջեան փոխ առ փոխ մէջ կը բերէ
Աւետիկ և Կտառի՛կ և Դաւիթ՛ի Նարցմունքն, և
Սնդեցեալաբօրի և Կտառանդիմանորի պատառա-
խանքը, կայն, ընդհակառակօք, միայն զՊէդ-
բնաբարոս կը խօսեցնէ, զեկեւղ անոր բերանն
սոյնպէս ինչ կցկտար զպարզապետութիւն մի, որ
ստանաբէնի մէջ կը զգալի, և Ազատանգե-
ղայ 284 — 287 էջերու վերջոյ սիրելեան կը
ստեղծուի: Այսպիսի սեղաւորում մի՛ բնագործ
ստորբերութեան չի կրնար ստուել, այլ հայ
թագաճանիչի դրած նշանաւորով կրնայ միայն
մեկեւղ, զոր և սպցնեն անդ նշանակեցնիք,
և հարկ չկայ յեղգիշիւն:

Κωνσταντίνος Αδγουστος εἶπεν, Εἰ ἄλλο ἐπαδεῖται Αὐγὰν οὐ δύναται, γινωσκέτω ἑαυτὸν φανερώς ἡττιμένον.

Δωὴκ λέγει, Σίλβεστρος ἐπηγγέλ-
λατο δικαίας αἰτίας ἔρεῖν, περὶ τοῦ
γενηθῆναι αὐτὸν, καὶ πειρασθῆναι
αὐτὸν ὑπὸ τοῦ διαδόλου, καὶ παθεῖν.
δίκαιον οὖν ἔστιν αὐτὸν ταῖς οἰκείαις
ὑποσχέσεσιν τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι. Σίλ-
βεστρος ἔφη, Ἐπειδὴ οὖν ἀληθὴ τὰ
προφητευθέντα εἴρηκα, ὁμολογήσατε
ὅτι ἡ παρθένος συνέλαβεν; καὶ ἔτεκεν
τὴν Ἐμμανουήλ ὃ ἔστιν μεθ' ἡμῶν ὁ
Θεὸς; καὶ σιωπῶντος τοῦ Δωὴκ, Κων-
στατίνος ὁ βασιλεὺς εἶπεν. Οὐκ ἀπε-
σέγησεν Δωὴκ, εἰ ἐδύνατο τοῖς λεγο-
μένοις ἀντιστῆναι, ὅθεν γινωσκέτω
ἀληθὴ εἶναι τὰ λεγομένα.

Այլ (եթէ) վասն այլոյ(յ) ուրաք,
արդ ցոյց, Ո՞վ է ծնեալ 'ի կուսէն
ընդ մեզ Աստուած. և կամ ո՞ր էլ
իշխան 'ի Բեդրա(հ)եմէ, որ հով-
ուէ զժողովուրդ զԻսրայէլ: Եւ կամ
ո՞վ է, որ 'ի վերայ(յ) յաւանակի նո-
րոյ(յ) էշու նստի և զայ յԵրուսաղէմ,
ըստ Զաքարիայ(յ) մարգարէին, ցոյց
զայլ դո:

Հ. ԲՈՒՍԱԲԱՌՈՒԹԻՒՆ

(Տես յէջ 507)

230. Արջընգոյզ. Արջու Ընգոյզ.

Ըստ Ար. Ճալգի մարի կամ Ճիվգի մայի, جوج مانل, Փ. Noix Métel. Ըստ
Ամիր. կ'ըսուի « Էսալգ մարի, և Հնդկքն Թորքոնաք կ'ասեն. և ինքն երկու
» ցեղ կու լինի. մէկ ցեղն է Ճալգ րի-Ղայը, جوج القى, և մէկ ցեղն է վերայ փուշ
» ունի, որպէս փայտի խարտուց կու նմանի փուշն, և ապրտալ այլ կու լինի. և
» իր միջին հատն մեծ է քան զՊատնաճին հոնտն և քան զԼուֆահի (Լուֆ?,
» Նուիկ) մանր է և դեղնաբար է, և մէջն է լիկ հունտ է, և կեղեւն նոսր է, և
» գլուխն նման է Պատինճանի և Լուֆայի. և մեծութիւնն Ընկղզի չափ է. և
» թէ մէկ կուտ յիրմէն ուտեն՝ ըղեղին զեն առնէ և հարբեցընէ. մէկ տէնկն և
» մէկ դրամն սպանանէ և մէկ օրն քուն անէ, և փողել տայ և թմրեցընէ. և
» իր դեղն այն է՝ որ փողեն, և այն: Եւ գիտացիր որ Թ. Թարքոչայ ասեն »:
Ըստ այսմ և Լ. Datula Stramonium.

Վերոյգրեալ արարերէն Ղայը կամ Գայի անուանեալ Ընգոյզն՝ փսխեցուցիւն է,
Փ. Noix vomique. որոյ համար կ'ըսէ Ամիրտ. Թէ կոչի և « Ճալգի քուսար.
» ինքն ընկուզ-մն է՝ որ մեծութիւնն կաղինի մի չափ է. և լաւն այն է որ ամուր